

УДК 316(25:42)

Цимбал Т.В.

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, факультет соціології, кандидат соціологічних наук

ГЛОБАЛЬНІСТЬ ЯК ПРОБЛЕМА СОЦІОЛОГІЧНОГО ТЕОРЕТИЗУВАННЯ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ТА МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТИ

В статті розглянуто зв'язок між класичним соціологічним теоретизуванням та сучасними теоріями глобалізації, зокрема здійснена аргументація важливого в методичному відношенні положення, що класична соціологія не була винятково соціологією нації-держави як базової одиниці наукового інтересу й аналізу. В теоріях провідних соціологів класичного етапу виявлено спроби глобального теоретизування.

Ключові слова: *глобальність, класична соціологія, нація-держава.*

В статье рассмотрено связь между классическим социологическим теоретизированием и современными теориями глобализации, в частности осуществлена аргументация важного в методическом отношении положения, что классическая социология не была исключительно социологией нации-государства как базовой единицы научного интереса и анализа. В теориях ведущих социологов классического этапа обнаружено попытки глобального теоретизирования.

Ключевые слова: *глобальность, классическая социология, нация-государство.*

The paper examines links between classical sociological theorizing and contemporary theories of globalization. In particular, it is argued the important methodic statement that classical sociology was not solely a sociology of nation-state as a basic unit of research interest and analysis. Theories of leading sociologists of the period have involved attempts of global theorizing.

Key words: *globality, classical sociology, nation-state.*

Актуальність дослідження. У сучасній соціології та науках про суспільство загалом утвердився погляд, нібито глобальна проблематика означає досить радикальний розрив із попередніми етапами розвитку теоретичної думки і вимагає докорінного перегляду низки її засад, а також відмови від її понять та підходів. Згідно з прибічниками такого погляду, організаційним ядром класичної соціології була нація-держава як базова одиниця інтересу й аналізу, тож увесь концептуальний апарат як соціології, так і інших наук про суспільство орієнтувався на дослідження особливостей її функціонування, залишаючи поза увагою та поза досяжністю свого інструментарію ширшу реальність. З цього погляду, соціологія не просто не повністю відображала реальність, а в альянсі із державною владою брала участь у проекті «випереджального» відображення, сприяючи розробці організаційної моделі нації-держави, яку реплікували по всьому світу. Особливо показовий у цьому плані випадок Японії, яка після революції Мейдзі активно наслідувала цю модель, впроваджуючи її елементи з метою зрівнятися із геополітичними конкурентами за рівнем могутності. Японський випадок підтверджує, що організаційна модель нації-держави розвивалася не в самостійний спосіб у різних регіонах, а поширювалася в результаті *змагального наслідування* як одного з характерних механізмів динаміки групових мереж, тобто вона сама була можливою завдяки попередньому існуванню глобальної системи і не може бути пояснена без врахування існування останньої. Однак класична соціологія, вважають прибічники означеного вище погляду, зосереджувалася на подвійному завданні осмислення

й конструювання націй-держав, тому її сумарний доробок недостатній для вивчення позасуспільного – інших суспільств та системи суспільств.

Цю позицію, серед інших, представляє Ентоні Гіденс, котрий зазначає, що теоретики, «які розглядають соціологію як вивчення “суспільств”, мають на увазі суспільства, пов’язані із модерністю – навіть якщо не говорять про це напромаю». Уточнюючи поняття суспільства, вони «ведуть мову про досить чітко відмежовані системи, наділені власною внутрішньою єдністю. Отже, в цьому сенсі, під “суспільствами” безумовно розуміються *нації-держави*» [1, с. 13]. На думку Гіденса, таке уявлення про суспільство, будучи тісно пов’язаним із визначенням мети й суті соціології, є однією з трьох перешкод, які заважають належному аналізу модерних інституцій [1, с. 11–17].

Таким чином, класична соціологія, припускається, розвивалася як соціологія замкнених утворень, організованих за національно-державним принципом. Із цього випливає, що ця наука загалом погано оснащена для вивчення глобальної проблематики, а тому потребує радикальної перебудови, перегляду низки базових понять і навіть відмови від деяких із них, щоб легітимізувати своє право та обґрунтувати свою спроможність оперувати на цьому полі. Відповідно до найрадикальніших пропозицій, які відштовхуються від уявлення про глобалізацію як про процес, що кладе край багатьом традиційним інститутам (передусім нації-державі), потрібна мало не повна відмова від усього попереднього надбання соціології та створення її наново.

Науковою проблемою даної статті постає гадана розбіжність між інструментарієм класичного соціологічного теоретизування та глобальними трансформаційними тенденціями сучасності. Відповідно, *мета* статті – з’ясувати, якою мірою в основу класичного соціологічного теоретизування закладалися евристичні можливості для пізнання процесів глобалізації. *Об’єктом* дослідження, в такому разі, виступає класичне соціологічне теоретизування, а *предметом* – відображення в класичному соціологічному теоретизуванні явищ, суб’єктів і процесів, які виступають рушійними силами та ознаками сучасної глобалізації.

Дотичність ранньої та класичної соціології до глобальної проблематики не обмежується її основоположними поняттями, які зберігають релевантність навіть для глобального аналізу. По-перше, для деяких представників цих етапів об’єктом соціології був увесь світ («світ-предмет», згідно з висловом Д. Мартена та ін. [2, с. 32]), а поняття суспільства для них збігалось з поняттям людства. По-друге, деякі теоретики вивчали соціальні процеси, простором розгортання яких був увесь світ. В першому випадку можна говорити про світ як про пізнавальний горизонт теоретизування, а в другому випадку – про світ як про емпіричний горизонт соціальних процесів.

Інтерес до світу в цілому як об’єкта вивчення похідний від просвітницького зацікавлення людством, притаманного таким філософам як Гердер, Тюрґо і Кондорсе [3, с. 262]. Найпомітніше його успадкував А. Сен-Симон, для котрого світ у цілому був, по-перше, об’єктом вивчення, а по-друге, горизонтом процесу об’єднання людства під впливом індустріалізму. Універсалізм Просвітництва і орієнтація на категорію людства могли наштовхнути теоретиків на осмислення крайніх обмежень і умов, з якими стикаються експансивні соціальні процеси. Зокрема так сталося із К. Марксом.

Вчення Маркса можна розглядати як синтез просвітницьких ідей про людство як одне ціле із теорією постання світового ринку, дискусії про який точилися в тодішній політекономії. Він поєднав ці два елементи в утопічний проект комуністичного суспільства, який мав бути реалізований у загальносвітових масштабах. У перших розділах «Німецької ідеології» Маркс стверджує, що комунізм – це емпірична реалізація єдності людського виду, вможливлена завдяки розвитку соціальних відносин співпраці у світових масштабах. Завдяки капіталізму та його іманентній динаміці соціальні процеси дедалі більшою мірою визначатимуться відносинами між націями. На його думку, Геґель міг запропонувати не більше ніж метафізичний опис цього процесу, оскільки в його час продуктивні сили та співпраця між народами не були достатніми, аби вможливити реалізацію єдності людства на практиці.

Проте сам Маркс завдяки поступу продуктивних сил, досягнутому на той час капіталізмом, та залученню політекономії до свого аналізу міг запропонувати конкретний опис емпіричного механізму, який вестиме до поступальної інтеграції націй, кінцевим горизонтом якої буде єдність світу як щільно інтегрованої соціально-економічної системи. Рушійною силою цього процесу, на його думку, виступає внутрішня логіка капіталізму: «Потреба в дедалі збільшуваному збуті продуктів жене буржуазію по всій земній кулі. Скрізь мусить вона вкоренитися, скрізь закріпитися, скрізь встановити зв'язки» [4, с. 27]. Капіталізм як соціально-економічна система не визнає національних кордонів, тому марксистський аналіз має засадничо транссуспільний характер. Національні кордони виступали лише тимчасовою перешкодою для пошуку ширших ринків та експансії капіталізму, хоч пізніші марксистичні заперечуватимуть наявність протистояння між державною владою і капіталістичним класом: на думку І. Валерстайна, мінімальні умови функціонування капіталізму забезпечує саме держава, створюючи перешкоди для виникнення вільного ринку, який призвів би до падіння прибутковості підприємств, а отже, знизив би мотивацію до виробничої капіталістичної діяльності [5, с. 89–90]. В цьому розумінні, з погляду чотирифункціональної моделі системи дії Парсонса, держава розв'язувала системну проблему інтеграції соціальних суб'єктів у соціальні ролі, мотивуючи та зобов'язуючи їх виконувати ці ролі. Оскільки ж увага Маркса була зосереджена на адаптаційній підсистемі системи дії в силу наявності в його розпорядженні лише однієї суспільствознавчої дисципліни – політекономії – та стрімкого розвитку економічної діяльності, яка випереджала інтеграційні можливості соціальних та політичних інститутів, інші три базові функції системи дії здебільшого пройшли повз його увагу або здавалися йому менш значущими для аналізу та передбачення розвитку суспільства. Тож не дивно, що в результаті в його теорії домінував економічний аналіз (аналіз «капіталістичної світоekonomіки» в термінах Валерстайна), який в силу логіки розвитку свого предмета переступав політично встановлені національні кордони.

З погляду Маркса, національні кордони були суспільним атавізмом, успадкованим від минулого: вони стояли на перешкоді розвитку виробництва та капіталістичного класу, які були носіями прогресу. Капіталістичне виробництво і торгівля, за допомогою таких засобів універсалізації (або «вивільнення» в термінології Е. Гіденса) як відчуження та гроші, «зробили виробництво і споживання всіх країн космополітичним. [...] Вони вирвали з-під ніг промисловості національний ґрунт. Споконвічні національні галузі промисловості знищені і далі знищуються з кожним днем. Їх витісняють нові галузі промисловості, запровадження яких стає питанням життя для всіх цивілізованих націй, – галузі, які переробляють уже не місцеву сировину, а сировину, що привозиться з найдальших країв земної кулі, галузі, які виробляють фабричні продукти, що їх споживають не тільки в самій даній країні, але й в усіх частинах світу. Замість старих потреб, що задовольнялися вітчизняними продуктами, виникають нові, для задоволення яких потрібні продукти найвіддаленіших країн і найрізніших кліматів. Замість старої місцевої і національної замкнутості та існування за рахунок продуктів власного виробництва приходить всебічний зв'язок і всебічна залежність націй однієї від одної» [4, с. 27–28]. Ця розлога цитата з «Маніфесту Комуністичної партії» ілюструє, по-перше, наскільки реалії середини XIX ст. були близькими в сприйнятті сучасників до нинішнього дискурсу глобалізації та взаємозалежності, а також, по-друге, наскільки соціальна теорія Маркса не прив'язана своїм концептуальним апаратом та одиницями аналізу до інституційного каркасу нації-держави.

Таким чином капіталістичний спосіб виробництва через внутрішню притаманну йому логіку самовідтворення буде безкінечно поширюватися по світу аж доки не досягне крайніх можливих – глобальних – меж. І вже на цій стадії – стадії світового (глобального) ринку та світового (глобального) капіталізму – виникає ситуація кризи капіталізму та передумови для його заміщення іншою, прогресивнішою соціально-економічною формацією. Симптоми цієї кризи Маркс добачав уже в середині XIX ст., стверджуючи, що «буржуазні відносини стали занадто вузькими, щоб вмістити створене ними багатство» і вказуючи на періодичні кризи надвиробництва як на прояви тих латентних процесів, які зрештою призведуть до краху

капіталізму [4, с. 30]. Іншим джерелом краху капіталізму буде створений ним світовий клас пролетаріату, який перебуватиме в однаковому визискуваному становищі по всьому світу, через що можна стверджувати, що «робітники не мають вітчизни» [4, с. 41]. Об'єднаний «одноманітністю... умов життя» [4, с. 42] та політичною організацією по всьому світу, пролетаріат зможе взяти владу в свої руки, коли капіталізм підготує для цього умови у вигляді політично об'єданого світу. В такому разі пролетарська революція матиме найкращі шанси на успіх, ніж у випадку боротьби в умовах «національної відособленості».

Фактично, в цьому теоретичному проекті присутнє усвідомлення емерджентних особливостей глобальної системи дії [6] – досягнення нею стану рівнопротяжності з людською ойкуменою та зникнення зовнішніх інших. Для будь-якої системи найбільш значущою характеристикою зовнішнього оточення є наявність інших систем такого самого роду [7, с. 788]. В цьому випадку вона, по-перше, здатна інтенсивно навчатися від цього оточення; по-друге, перебуває в конкурентному відношенні до свого оточення, а отже, зазнає дії імперативу системної ефективності та накладених обмежень еволюційного добору; по-третє, не перебуває в становищі загрози інтервенції з боку зовнішньої системи. Однак за відсутності оточення, що складається із систем того самого типу, всі ці обмеження відпадають, і система може розвиватися шляхом, який не зазнає корекції з боку інших аналогічних систем. З цього погляду, Маркс не випадково обстоює ідею *світової* революції: такий масштаб революції дасть змогу усунути збитки на пристосування до зовнішнього інтерактивного середовища та уникнути створених ним перешкод (хоч разом із тим він ліквідує можливість розмаїтості траєкторій розвитку систем та їх еволюційного добору). Така революція створила би найкращі можливі обставини для заміщення однією формацією іншої, тоді як він не розглядав можливості розбудови нової формації в окремо взятій країні з огляду на високу міру загальносвітової економічної інтеграції, що заважала виділенню окремої території зі взаємозалежної світової системи. Відступ від цього принципу міг бути лише небажаною поступкою реальним обставинам революційної практики та відхиленням від теоретично накресленої траєкторії.

Таким чином, у соціальній теорії Маркса поєднується просвітницький інтерес до категорії людства із вченням про функціонування капіталістичного виробництва. Завдяки універсалізаційному характеру відчуження та грошей, а також логіці безкінечного нагромадження капіталу капіталістичне виробництво втягує в свою сферу дедалі більше народів світу, шукаючи нових ринків збуту та дешевої робочої сили. Започаткована ним експансія веде до щораз тіснішої інтеграції різних частин світу в одну систему виробництва та споживання, а отже, в уніфікований простір умов життя, завдяки якому виникають можливості для міжнародної соціальної організації. Приведене в рух розширення капіталістичної системи прямує до свого крайнього горизонту – загальносвітового масштабу («глобальної системи» в нашій термінології [6]), в якій виникають особливі обставини для соціально-технологічного втручання в історичний розвиток, фактично, похідні від її емерджентних властивостей. У соціальній теорії Маркса, таким чином, глобальність виступає теоретично очікуваним емпіричним і практичним горизонтом, наслідком логіки розвитку капіталізму. Маркс не тільки аналізував транссуспільні практики в межах інтернаціоналізму, а й вийшов на теоретизування про глобальне як особливе становище з особливими наслідками. Однак Маркс повністю не зміг відійти від філософії історії та притаманного їй телеологізму, тому хоч його прогноз загальносвітової інтеграції в одну систему виробництва й споживання впливав із аналізу реальних емпіричних процесів, його погляд на особливість глобального становища та подальший розвиток був радше продуктом телеологізму, похідного від діалектики розвитку, аніж від субстантивного аналізу цього становища. Попри це марксистська теорія справді пропонувала засоби аналізу, які виходили за межі інституційного каркасу нації-держави, тому в ХХ ст. вона змогла запропонувати аналітичний підхід до вивчення міжнародного поділу праці (світ-системний аналіз). Таким чином, між марксистською теорією та сучасним вивченням транссуспільних практик наявний не лише зв'язок «вибіркової спорідненості», а й зв'язок спадковості.

Глобальність була горизонтом теоретизування не лише для Маркса. Міркування з приводу суспільства-світу можна знайти і в іншого представника класичної соціології Е. Дюркгайма. Це стосується оптимістичних сподівань Дюркгайма на зростання «світового патріотизму» [8, с. 141] і того, що поняття «соціального», яке було в центрі його соціології, для нього не обмежувалося національними кордонами – цей факт навіть спонукав Р. Робертсона висунути тезу про наявність «у ранній французькій соціології тенденції прирівнювати те, що є засадничо соціальним (або суспільним), із людяністю», тобто людською природою [9, с. 23]. Однак Дюркгайм також безпосередньо порушував проблематику переходу за межі конкретних національних суспільств, ведучи мову про те, що він називав «міжнародним життям», і стверджуючи, що в ХХ ст. в соціології виникне інтерес до того, що згідно з конвенційними соціологічними стандартами належить не до суспільного, а до цивілізаційного або позанаціонального рівня [9, с. 23]. На додаток до цього він вказував, що вже в його час категорії мислення дедалі більше вивільняються від соціальної або суспільної прив'язаності, набуваючи самостійного життя. Мало того, Дюркгайм усерйоз обмірковував перспективу формування єдиного світового суспільства: «Людство здавна мріяло спромогтися нарешті на практиці досягти ідеалу людського братерства. Народи спрямовують свої устремління на те [, ...] щоб усі люди працювали на одну й ту саму мету й жили однаковим життям [...]. Ці прагнення можуть бути задоволені тільки тоді, коли всі люди утворять одне суспільство, що житиме за однаковими законами. Адже [...] міжсуспільні конфлікти не можуть стримуватися лише регуляційними діями суспільства, в якому перебувають й інші» [10, с. 401]. При цьому, він, ясна річ, визнавав, що такий розвиток подій стосується віддаленої перспективи, а не сучасного або найближчого майбутнього, тому висловлював міркування про світове суспільство як про горизонт можливого розвитку.

Крім того, хоча і в маргінальних випадках, Дюркгайм принагідно порушував проблеми не тільки міжнародного, а власне глобального характеру. Обговорюючи можливість єдиного світового суспільства в одному есе, він задає питання, на яке не має заздалегідь готової відповіді: «То що ж, власне, має зрештою статися? Якщо всі батьківщини зіллються в одну, то вона й залишиться батьківщиною, бо буде організованим суспільством. *Однак чи є мислимою єдина батьківщина?* “Я” утверджується тільки в протистоянні. [...] Тоді залишиться тільки якась одна свідомість, щоб мислити світ» (курсив наш) (цит. за: [2, с. 33]). В цьому уривку Дюркгайм натрапляє на дилему глобальної системи, яку ми виділили в емерджентну властивість «зникнення інших» [6]. Його цікавить, чи зможе все людство організуватися в одне суспільство, якщо воно не матиме змоги створити єдину ідентичність шляхом неодмінного протиставлення іншому суспільству. Схоже, що він розв'язує проблему шляхом констатації її поточної відсутності: поки що не існує ширшого угруповання, ніж держава, а «людство в цілому – це лише абстрактне поняття. Що насправді існує, то це окремі суспільства (племена, нації, міста, держави всіх видів тощо), які народжуються й помирають, прогресують і регресують [...] і при цьому не завжди ці різноманітні види розвитку є продовженням одні одних» (цит. за: [2, с. 33–34]). Людство, таким чином, є лише можливим, але малоімовірним варіантом розвитку, перспективи якого здавалися настільки туманними, що важко було навіть відповісти на питання, чи «мислиме» воно.

Повністю в руслі Дюркгаймівської традиції це питання наново порушив Марсель Мос. Поновне виникнення інтересу до позанаціональної проблематики в французькій соціології початку ХХ ст. свідчить, наскільки наполегливо ця проблематика привертала увагу соціологів ще в період класичної соціології, яка, нібито, зосереджувалася на функціонуванні націй-держав. Мос, по-перше, продовжуючи започаткований Дюркгаймом дискурс універсалізму й партикуляризму, зауважує парадоксальність суспільної еволюції, коли «поширення однієї й тієї самої моделі суспільства супроводжується зростанням індивідуальних особливостей» [2, с. 34]. Так він коментує процес, який Робертсон значно пізніше назве партикуляризацією універсального та універсалізацією партикулярного, і, фактично, перебуває за крок до усвідомлення того, що поширення моделі нації-держави було функцією ширшої системи, тому його неможливо пояснити без залучення цієї системи в пояснювальні схеми. По-друге, у відповідь на Дюркгаймове питання про мислимисть

суспільства-світу він зазначає: «Утворення дедалі більших груп, що поглинають чимраз значніші кількості великих і малих суспільств, є одним із найкраще виявлених законів історії. Таким чином, немає жодної межі, яку можна було б апіорно поставити для цього процесу» (цит. за.: [2, с. 34]). Вже на початку 1920-х років він вважає, що можна говорити про «світову людську цивілізацію» та про зростання «взаємного проникнення та взаємної залежності», а відтак констатує пояснювальну несамодостатність національних рамок: «Саме ці стосунки між суспільствами дають пояснення багатьох явищ внутрішнього життя суспільств» (цит. за.: [2, с. 34]). Об'єктом аналізу та самостійним джерелом наслідків стає вся ойкумена, яка «нині... утворює певний світ, [...] низка подій іде в напрямку зростаючого збільшення запозичень, обмінів, ідентифікаційних процесів, аж до деталей духовного й матеріального життя» (цит. за.: [2, с. 34]). Розглядаючи світ як мозаїку націй, Мос, таким чином, збагнув, що ця мозаїка має власні процеси, які не можна описати без розширення масштабу, або поля зору, соціології і в такий спосіб провістив появу «міжнародного інтеракціонізму», розвинутого пізніше Норбертом Еліасом. У його поглядах відчувається вроджена двоїстість антропології як дисципліни, яка розвивалася між «ідеєю "єдності" людства та унікальністю кожного окремого суспільства» [9, с. 25].

Інший визнаний класик соціології Макс Вебер у своїх працях також зачіпав проблематику світу як горизонту розгортання певних процесів. Його, як і Дюркгайма, не стримувала жодна гадана прив'язаність до аналітичного зосередження на нації-державі, а його основоположна категорія аналізу – соціальна дія – спирається на універсалістське розуміння соціального. Тож він розглядає соціальне як ціле, походження і розвиток якого можна простежити шляхом порівняння різних епох і місць. Такий аналітичний фокус спонукає залучати його до своєї теоретичної роботи велику кількість інформації із різних цивілізаційних ареалів, яку він вважає сумісною і сумірною, адже вона стосується одного об'єкта і предмета. Тим самим, залучаючи різні «моменти історії» та «фрагменти суспільств», він фактично припускає існування певного «метасуспільства», яке об'єднує різні епохи й території [2, с. 35], тобто бачить людство як одну систему (але не як єдиного суб'єкта) в процесі руху історією. Скажімо, в ході історично й географічно порівняльного дослідження зародження капіталізму Вебер трактує всю історію та весь географічний обшир розселення людства як однаково можливий простір для зародження капіталізму і з'ясовує, як розвивалися різні характерні риси капіталізму і що перешкодило їм повністю сформуватися в Китаї, Індії або античному світі. Він розуміє розвиток (трансісторичний і метасуспільний) як передусім процес раціоналізації [2, с. 35], який безкінечно тяжіє до свого крайнього горизонту – всього світу (глобальності). А в дослідженнях світових релігій Вебер звертається до транссуспільних культурних систем, які значною мірою впливають на економічне, політичне і соціальне життя, однак не вміщуються в національні кордони. Попри те, що Вебер про це експліцитно не заявив, він будував свої історичні порівняльні дослідження так, що з них недвозначно випливав засновок про несамодостатність нації-держави як одиниці аналізу.

Інтерес до засобів обігу також був одним зі стимулів звернення до або чинників несподіваної зустрічі з глобальною проблематикою. Як і у випадку з Марксом, Георг Зимель відособився від категорій національно-державного аналізу завдяки зверненню до проблематики грошей. Гроші як універсальний еквівалент забезпечують можливість об'єднаних процесів у значно ширших масштабах, ніж наявні політичні утворення. І саме гроші, з погляду Зимель, є засобом переходу від традиційності до модерності.

Разом із тим, глобальність не тільки майорить у Зимелевому теоретизуванні як горизонт універсалізації, здійснюваної грошима. Він зауважує наявність у людства в цілому певних окремих, емерджентних ознак: «Людство – це не просто сума всіх суспільств: це цілковито окремих синтез тих самих елементів, які у інших синтезах породжують суспільства. [...] Суспільство вимагає від індивіда, щоб він виокремився від загальнолюдського, але забороняє йому виокремлюватися на тлі загальносуспільного. В новітній історичний період конфлікти, які виникали в індивіда з його політичним угрупованням, його сім'єю [...] тощо врешті-решт сумувалися в абстрактну потребу [...] в

індивідуальній свободі. Це загальна категорія, яка стала охоплювати все спільне в різних протистояннях [...] індивіда з суспільством» (цит. за: [9, с. 22]). Таким чином, Зимель вважав, що в новітню добу індивіди дедалі більшою мірою стають позасуспільними істотами і в результаті їхньої індивідуалізації відбувається засвоєння ними «сутнісної соціальності» – вони стають носіями «глибинної соціальності». Таким чином, він передчував потенціал розширення можливостей індивідуального саморозвитку в глобальній системі (про що нещодавно вів мову М. Елброу в контексті відновлення вільної соціальності [11, с. 122], зумовлений перерозподілом суспільних функцій на збиток нації-державі і на користь піднаціональних і наднаціональних агентів.

Висновки. Розглянувши цей аспект зв'язку класичного теоретизування в соціології, ми, таким чином, з'ясували, що попри використання іншої термінології та інші інтереси, низка соціологів-класиків зверталася до транссуспільного аналізу, а в деяких із них навіть було імпліцитно присутнє передчуття глобальності. Глобальність зринає на перехресті категорій людства та суспільства, коли розглядається можливість перетворення людства на одне суспільство. Першу категорію вони перейняли ще від Просвітництва, а другу успадкували від універсалістської стадії розвитку соціології. У кожному випадку «зустріч» із глобальною проблематикою зумовлювалася особливостями впливів, яких зазнав теоретик, та особливостями його інтересів. У випадку Маркса таку роль відіграла британська політекономія та німецька філософія; для Дюркгайма та Моса – екстраполяція нації-держави на світовий терен; для Зимеля – інтерес до грошей. Незважаючи на ці відмінності, всі вони незмінно зверталися до транссуспільних практик як емпіричного поля та наслідків глобальності як горизонту теоретизування. В поєднанні із універсальністю основоположних соціологічних понять ця спільна ознака свідчить про наявність більш ніж випадкових збігів і точок дотику між сучасними теоріями глобалізації та класичною соціологією.

Література

1. Giddens A. The Consequences of Modernity / Anthony Giddens. – Cambridge: Polity Press, 1990. – 186 p.;
2. Мартен Д. Метаморфози світу: Соціологія глобалізації / Домінік Мартен, Жан-Люк Мецжер, Філіп П'єр; [пер. з фр. Є. Марічев]. – К.: КМ Академія, 2005. – 302 с.;
3. Kilminster R. Globalization as an emergent concept / Richard Kilminster // Scott A. (ed.). The Limits of Globalization: Cases and Arguments / Alan Scott. – New York: Routledge, 1997. – P.257–283;
4. Маркс К. Маніфест Комуністичної партії / Карл Маркс, Фрідріх Енгельс. – К.: Політвидав України, 1981. – 57 с.;
5. Валлерстайн І. Миросистемний аналіз: Введення / Иммануил Валлерстайн; [пер. с англ. Н. Тюкіна]. – М.: Издательский дом «Территория будущего», 2006. – 248 с.;
6. Цимбал Т. Емерджентні властивості глобальної соціальної системи / Тарас Цимбал // Нова парадигма. – 2009. – №82. – С.153–163;
7. Парсонс Т. Общества / Талкотт Парсонс // Парсонс Т. О социальных системах / Талкотт Парсонс; [пер. с англ. В. Чеснокова]. – М.: Академический проект, 2002. – С. 778–829;
8. Turner B. S. Classical sociology and cosmopolitanism: a critical defense of the social / Bryan S. Turner // British Journal of Sociology. – 2006. – Vol. 57. – Issue 1. – P.133–151;
9. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture / Roland Robertson. – London: Sage, 1992. – 211 p.;
10. Кінг Е. Часи й простори модерності (або кому потрібен постмодернізм?) / Ентоні Кінг // Глобальні модерності (за ред. М. Фезерстоуна, С. Леша та Р. Робертсона); [пер. з англ. Т. Цимбал]. – К.: Ніка-Центр, 2008. – С.158–178;
11. Albrow M. The Global Age / Martin Albrow. – Cambridge: Polity Press, 1996. – 246 p.